

О. Білик

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

СОЛЯРНА МІФОЛОГІЯ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Деякі античні філософи вважали сонце світилом живим і навіть мислячим. За їх уявленнями, сонце живиться вологою. В деяких випадках філософи, зокрема піфагорійці і стоїки, обожнювали сонце. В античності часто сонце називали Аполлоном. Філософи не були винятком в цьому. Плутарх стверджував, що енергію, пов'язану з обертанням сонця, стародавні греки називали Аполлоном, а стародавні єгиптяни – Хоросом, а сонце і Місяць вважали очима Хороса. За словами Плутарха, стародавні єгиптяни в своїх міфах ототожнювали з сонцем Ерос. Порфірій вважав, що, оскільки сонце відвертає зло землі, його назвали Гераклом і винайшли міфи про здійснення дванадцяти робіт Геракла, як символ розділення знаків зодіака в небесах.

Ключові слова: міф, сонце, Аполлон, Хорос, Ерос, Геракл.

Предметом дослідження в цій статті є солярні міфи в античній філософії.

Метою даного дослідження є філософське осмислення особливостей використання солярної міфології в античній філософії.

Про використання міфів у філософії писали досить багато дослідників. Дуже характерними і найбільш відомими в Україні є твори Лосєва [Див., наприклад: 8; 9]. Однак навіть Лосєв, по-перше, виклав це питання не систематично, а по-друге, надто захоплювався існуючими теоріями, не прагнучи до самостійного дослідження питання про використання міфів у філософії.

Хоч було б і не дуже правильно намагатись звести всю античну міфологію тільки до культів сонця, все ж таки про існування солярної міфології в античності говорити цілком виправдано. Ці солярні міфи стародавніх греків і стародавніх римлян, а також частково і стародавніх єгиптян, як правило, досить активно використовувались в античній філософії.

Так, зокрема, деякі античні філософи називали сонце живим. Стоїки, наприклад, вважали сонце світилом живим і навіть світилом мислячим. Таких поглядів дотримувався, зокрема, стоїк Посідоній [6, с. 289].

Підтвердженням цього були стародавні уявлення про живлення сонця. Згідно з поглядами деяких античних філософів, сонце живиться вологою. Уявлення про живлення сонця випарами вологи існувало вже у перших давньогрецьких філософів. Вважали, зокрема, що Фалес говорив про живлення сонця випарами води [17, с. 109].

Для сонця, на думку стоїків, для живлення потрібна була волога як наслідок випаровувань з моря [6, с. 39; 6, с. 289]. Стоїки пов'язували це з тим, що сонце, як вони вважали, підіймається з моря [6, с. 39; 6, с. 289].

Подібні погляди були також у Макробія. Макробій стверджував, що сонце у світовому просторі розташоване і рухається так, що воно живиться океанською водою [10, с. 116]. Макробій це пов'язував з запрошенням у Гомера [4, с. 12] ефіопами до Океана Юпітера та інших небесних богів, яке, за його словами, пояснювали так, що небесні світила отримують живлення з вологи, оскільки тільки ефіопи живуть на березі Океана [10, с. 116-117].

В деяких випадках філософи буквально обожнювали сонце. Це, зокрема, стародавні автори повідомляли про піфагорійців. Піфагор вважав сонце богом, оскільки, на його думку, в сонці переважає тепло, а тепло, як він був переконаний, повинно вважатись причиною життя [6, с. 313].

Алкмеон, який вважався молодшим сучасником Піфагора, теж обожнював сонце [18, с. 69]. Він стверджував, зокрема, що душа безсмертна і що, подібно до сонця, душа безперервно рухається [6, с. 329].

Крім того, сонце пізніше обожнювали також стоїки [6, с. 287]. Клеанф, наприклад, вважав сонце провідною частиною божественного всесвіту [6, с. 287].

В давнину сонце також обожнювали багаторізних народів. Так, Климент Александрійський писав, зокрема, про обожнення індійцями сонця [7, с. 65]. Як бога сонце шанували також в і в Стародавній Греції [11, с. 112-113].

В античності часто сонце називали Аполлоном. Філософи не були якимсь винятком в цьому. Плутарх також загалом схвалював ототожнення з сонцем Аполлона [14, с. 93].

Такі погляди були цілком відповідні стародавнім релігійним уявленням стародавніх греків, які досить часто ототожнювали Аполлона з Геліосом [сонцем] [14, с. 75]. Ототожнення Аполлона з сонцем стало можливим, оскільки в міфах вважалось, що сонце все бачить [5, с. 193].

За словами Арнобія [3, с. 241] і Аврелія Августина, в Стародавньому Римі Аполлона також називали сонцем [1, с. 327]. З цієї причини стріли Аполлона ототожнювали з сонячним

промінням [1, с. 327].

Бог, як вважав, за словами Аврелія Августина, Варрон, є душа космосу і його, на думку Варро, слід називати Юпітером [1, с. 176-177; 1, с. 314; 317-320], а окремі божества – частини цієї світової душі, наприклад, Сол [сонце] [1, с. 176] – частина світової душі, яка пронизує небесні світила [1, с. 176].

Юпітера теж, за словами Арнобія, давньоримські філософи розуміли як сонце [3, с. 238]. Як сонце, за словами Арнобія, стародавні римляни могли пояснювати й інші божества, зокрема Януса [3, с. 238], а також Лібера [3, с. 241].

Плутарх стверджував, з посиланням на книги Гермеса, які тоді вважались дуже давніми єгипетськими за походженням, що енергію, пов'язану з обертанням сонця, стародавні греки називали Аполлоном, а стародавні єгиптяни – Хоросом [13, с. 55]. Сонце і Місяць стародавні єгиптяни, за словами Плутархоса, вважали очами Хороса [13, с. 48]. Тому день, коли сонце і Місяць виявлялись на одній прямій лінії, стародавні єгиптяни святкували як день народження очей Хороса [13, с. 48].

Плутарх змушений був визнати, що в його час були люди, які стверджували, що Осіріс є сонце [13, с. 48], а Ісіс є Місяць [13, с. 49]. Тому чорні покрови Ісіс повинні були символізувати затемнення Місяця, в яких Ісіс, тужачи за сонцем, яким є Осіріс, слідує за ним [13, с. 49]. Міф про Осіріса і Тіфона пояснювали також як символ затемнення, коли Місяць займає місце проти сонця і тому потрапляє в тінь Землі [13, с. 40-41]; цю тінь називали труною Осіріса [13, с. 40-41].

За словами Плутарха, Тіфоном стародавні єгиптяни називали світ сонячний [13, с. 38]. Тому, на думку Плутарха, сонце непомірним і жорстоким вогнем палить і висушує все, що росте і квітне, жаром своїм роблячи непридатною для життя більшу частину землі [13, с. 38]. З цієї причини, як вважав Плутарх, стародавні єгиптяни називали Тіфона словом «Сет», значення якого він пояснював як «спричинюючий загибель» [13, с. 38]. Однак, разом з тим, Плутарх був проти того, щоб розуміти Тіфона як сонце [13, с. 49].

У Ямбліха було свідчення про те, що дехто із стародавніх єгиптян пояснював дію офірувань числами, як, наприклад, число шістдесят як таке, що личить сонцю, приписували крокодилу [19, с. 139].

За словами Плутарха, стародавні єгиптяни в своїх міфах ототожнювали Ерос з сонцем [15, с. 746]. Плутарх вважав, що схожість між Еросом і сонцем полягає в тому, що ні сонце, ні Ерос не є вогнем, хоч Плутарх і визнавав, що така думка існувала [15, с. 746]; на думку Плутарха, тепло і сяйво від сонця дає живлення і зростання тілу, а від Ероса – душі; як сонце тепліше, вийшовши з-за хмар після дощу або після туману, так і Ерос внаслідок відновлення кохання після гніву або ревнощів; як про сонце дехто думали, що воно гасне і запалюється, так і Ероса вони вважали смертним та несталим; як тіло без попередніх вправ не може без шкоди виносити сяйня сонця, так і душа, не отримавши належного виховання, не здатна любов переносити безболісно [15, с. 746]; Місяць, на думку Плутарха, залишається безсилим та темним, якщо він не освітлений сонцем, як Афродіта без підтримки Ероса [15, с. 746-747].

За словами Евсевія Кесарійського, Порфірій, виправдовуючи можливість зображати богів поган, вважав, що, оскільки сонце відвертає зло землі, теологи назвали його Гераклом в його проходженні зі сходу на захід [8, с. 88]. Із слів Евсевія Кесарійського відомо також, що Порфірій стверджував, що теологи винайшли міфи про здійснення дванадцяти робіт Геракла, як символ розділення знаків зодіака в небесах [8, с. 88]. За міфами стародавніх греків, свої дванадцять робіт або героїчних вчинків Геракл виконав за наказом дельфійського оракула, перебуваючи у Еврісфея на службі [2, с. 33].

Також говорячи про античні поганські зображення, Порфірій пояснював, що теологи, як ознаку нерівного руху сонця і іншого зразку його сили в сузір'ї Лева, зображали Геракла з києм і шкурою лева [8, с. 88]. Міфografi говорили найчастіше про вбивство Немейського лева, який був породженням Ехідни і Орфроса, або Ехідни і Тіфона [2, с. 33] як про один з героїчних вчинків Геракла [2, с. 33; 11, с. 234].

Однак з цих же міфів відомо, що Геракл вдягав шкуру не Немейського, а Кіферонського лева, якого він вбив ще до того, як виконував свої дванадцять героїчних вчинків [2, с. 32]. Кий Геракл вирубав собі в Немейському лісі сам [2, с. 33]. Геракл отримав меч від Гермеса, від Аполлона – лук і стріли, а від Гефеста – панцир [2, с. 33].

Іншими героїчними вчинками Геракла називали: вбивство дев'ятиголової [2, с. 33-34], або ж стоголової Лернейської Гідри [2, с. 33-34; 11, с. 234], яка була породженням Ехідни і Тіфона – другим героїчним вчинком Геракла, третім героїчним вчинком Геракла – захоплення ним Керінейської лані [2, с. 34], четвертим героїчним вчинком Геракла – захоплення Еріманфського вепра [2, с. 34], п'ятим героїчним вчинком Геракла – прибирання стаєнь Авгія [2, с. 35], шостим героїчним вчинком Геракла – вигнання, або ж знищення [2, с. 35] Стімфалійських птахів [2, с. 35], сьомим героїчним вчинком Геракла – захоплення Критського бика [2, с. 36], восьмим героїчним вчинком Геракла – захоплення кобил-людоджерів фракійського царя Діомеда [2, с. 36] і вбивство самого Діомеда [2, с. 36; 11,

с. 234], дев'ятим героїчним вчинком Геракла – отримання поясу Іпполіти [2, с. 36-37], десятим героїчним вчинком Геракла – приведення корів трьохголоваго, або трьохтілого [2, с. 37] Геріона [2, с. 37-38; 11, с. 234; 11, с. 371], одинадцятим героїчним вчинком Геракла – принесення яблук Гесперід [2, с. 38-39; 11, с. 234], дванадцятим героїчним вчинком Геракла – приведення з підземного царства Аїдеса [2, с. 39-40; 11, с. 234] трьохголоваго [2, с. 39], або п'ятдесятиголоваго пса Кербера, який був породженням Ехїдні і Тїфона.

Плутарх теж безпосередньо пов'язував Геракла з сонцем, говорячи, що Геракл, на сонці розмістившись, подорожує разом з ним [13, с. 38]. Тому, на думку Плутарха, дії сонця подібні до ударів, які є наслідки насильства і могутності [13, с. 39]. Плутарх також наводив міркування стійків про те, що Геракл є дух насильницький і руйнівний [13, с. 38].

У всіх останніх випадках використання міфів можна бачити очевидно символічне пояснення цих міфів. Притому переважну більшість цих символічних пояснень міфів можна віднести насамперед до небесної символіки.

Бібліографічні посилання:

1. Августин Блаженный О граде Божиим / Августин Блаженный – Минск: Харвест, Москва: АСТ, 2000.
2. Аполлодор Мифологическая библиотека / Аполлодор. – Ленинград: Наука, 1972.
3. Арнобий Против язычников / Арнобий. – Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2008.
4. Гомер Илиада / Гомер. – Москва: Художественная литература, 1986.
5. Гомер Одиссея / Гомер. – Санкт-Петербург: Азбука-классика, 2008.
6. Диоген Лаэртский О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский. – Москва: Мысль, 1987.
7. Климент Александрийский Увещание к язычникам / Климент Александрийский. – Санкт-Петербург: Издательство Олега Абышко, 2006.
8. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Последние века. Книга I. / А. Ф. Лосев – Москва: Искусство, 1988.
9. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Последние века. Книга II. / А. Ф. Лосев. – Москва: Искусство, 1988.
10. Макробій Амвросій Теодосій Коментарі до сновидіння Сципіона Африканського / Макробій Амвросій Теодосій. – Київ: Тандем, 2000.
11. Павсаний Описание Эллады. Том 1 / Павсаний. – Москва: Аст, Ладомир, 2002.
12. Павсаний Описание Эллады. Том 2 / Павсаний. – Москва: Аст, Ладомир, 2002.
13. Плутарх Исида и Осирис / Плутарх. – Киев: УЦИММ-ПРЕСС, 1996.
14. Плутарх Об «Е» в Дельфах / Плутарх // Плутарх. Исида и Осирис. – Киев: УЦИММ-ПРЕСС, 1996, с. 71-96.
15. Плутарх Об Эроте / Плутарх // Плутарх. Моралии: Сочинения. – Москва: ЭКСМО-Пресс, Харьков: Фолио, 1999, 719-759.
16. Прокл Комментарий к «Пармениду» Платона / Прокл. – Санкт-Петербург: Мирь, 2006.
17. Фрагменты ранних греческих философов. Часть I. От эпических теокосмогоний до возникновения атомистики. – Москва: Наука, 1989.
18. Цицерон О природе богов / Цицерон // Философские трактаты. – Москва: Наука, 1985, с. 60-190.
19. Ямвлих. О египетских мистериях / Ямвлих. – Москва: Алетейа, 2004.

Билык А. Солярная мифология в античной философии.

Некоторые античные философы считали солнце светилым живым и думе мыслящим. По их представлениям, солнце питается влагой. В некоторых случаях философы, в частности пифагорейцы и стоики, обожествляли солнце. В античности часто солнце называли Аполлоном. Философы не были исключением в этом. Плутарх утверждал, что энергию, связанную с обращением солнца, древние греки называли Аполлоном, а древние египтяне – Хоросом, а солнце и луну считали глазами Хороса. По словам Плутарха, древние египтяне в своих мифах отождествляли с солнцем Эрос. Порфирий считал, что, поскольку солнце предотвращает зло земли, его назвали Гераклом и изобрели мифы о выполнении двенадцати работ Геракла, как символ разделения знаков зодиака в небесах.

Ключевые слова: миф, солнце, Аполлон, Хорос, Эрос, Геракл.

Bilyk O. Solar mythology in ancient philosophy.

Some ancient philosophers considered the sun as an alive and even thinking luminary. According to their notions, the sun feeds with moisture. In some cases philosophers, in particular Pythagoreans and Stoics, worshipped the sun. In ancient times the sun was often named Apollo. Philosophers weren't an exception in this. Plutarch affirmed that ancient Greeks named the energy, connected with the sun rotation, Apollo, and that ancient Egyptians named that energy Horus, and considered the sun and moon Horus' eyes. According to Plutarch, ancient Egyptians identified Eros with the sun in their myths. Porphyry considered that as the sun averts the evil of the earth it was named Heracles and devised the myths about the implementation of twelve works by Heracles as a symbol of separation of the zodiac signs in the heavens.

Keywords: myth, sun, Apollo, Horus, Eros, Heracles.

Надійшла до редколегії 01.03.2013 р.